

Zeker weten

Over Language, Truth and Logic van Alfred Jules Ayer

Rijk Willemse, juni 2021

Alfred Jules Ayer (1910–1989) was 24 jaar toen hij een werk schreef dat insloeg als een bom: *Language, Truth and Logic* (Ayer, 1967). Wij lezen zijn heruitgave van 1967, maar het oorspronkelijke werk komt uit in 1926. Het verschaft hem onmiddellijke roem binnen de moderne filosofie.

Hij betreedt in *Language, Truth and Logic* het pad van de logisch-positivisten en doet radicale uitspraken over wat betekenisvolle en betekenisloze uitspraken zijn. Later, in 1976, kijkt [Ayer met humor terug](#) op zijn jeugdige beeldenstorm: “Wel, ik veronderstel dat het belangrijkste defect is dat het bijna allemaal onjuist was.” (Magee, 1976) Maar deze zelfspot doet niet veel af aan de waarde van zijn uitgangspunten.

Het gedachtegoed van Ayer is sterk verwant aan dat van Ludwig Wittgenstein (Wittgenstein, 1921) en inspireert onder meer Reichenbach (Reichenbach, 1951) en Quine (Quine, 1966). Ayer maakt deel uit van deze groep denkers die denk ik nog steeds van groot belang is, juist in deze tijd van scepsis, samenzweringsdenken en achterdocht ten aanzien van de wetenschappelijke methode.

Language, Truth and Logic is niet voor allen even toegankelijk, al was het alleen maar omdat het boek best wel technisch en bij vlagen omslachtig is. Daarom hier een samenvatting van het belangrijkste hoofdstuk, waarin hij stelling neemt tegen niet-verifieerbare uitspraken, een samenvatting die moet inspireren tot verdere studie en helder denken.

Geen betekenisloze uitspraken

Als logisch-positivist wil Ayer alle uitspraken in de werkelijkheid verankeren door ze te testen. Dat noemt hij het verificatieprincipe. Uitspraken die niet kunnen worden getest, zijn in zijn ogen betekenisloos. Betekenisvol zijn in ieder geval de uitspraken die je los van de werkelijkheid kunt testen, zoals ‘Alle vrijgezellen zijn ongetrouwd’, omdat je daarvoor de logische analyse kunt gebruiken. Maar Ayer richt zich vooral op uitspraken die in de werkelijkheid getest zouden moeten kunnen worden.

Hij is daarbij heel praktisch maar ook rigoureuus. Als je bijvoorbeeld wilt weten wat je onder ‘lengte’ verstaat, kun je gewoon beschrijven hoe je lengte meet. Op dezelfde manier, stelt Ayer, zou je naar ‘waarheid’ moeten kijken: je hoeft je dus niet in te spannen om erachter te komen of een uitspraak waar of niet waar is; geef liever heel precies aan hoe je de betreffende uitspraak zou kunnen verifiëren.

Het kernidee van Ayer gaat voort op het klassieke empirisme waarin er slechts twee soorten betekenisvolle uitspraken zijn. Dat zijn enerzijds de uitspraken van de logica en de wiskunde die gaan over noodzakelijke waarheden (‘Alle vrijgezellen zijn ongetrouwd’) en wat je daar allemaal uit kunt afleiden zonder dat je naar de werkelijkheid hoeft te kijken. En dat zijn

anderzijds uitspraken over de werkelijkheid buiten ons, uitspraken die volgens Ayer alleen maar betekenis hebben als je via een zintuiglijke ervaring kunt bepalen of ze waar of onwaar zijn ('verifiëren'). Een voorbeeld: "de aarde is plat" is een zinvolle (maar onware uitspraak) omdat we deze via zintuiglijke ervaring kunnen testen.

Metafysische onzin

Alle andere uitspraken zijn, volgens de jonge Ayer, metafysische onzin: "Geen enkele uitspraak die verwijst naar een 'realiteit' die de grenzen van alle mogelijke zintuiglijke ervaring overstijgt, kan enige letterlijke betekenis hebben; daaruit moet volgen dat degenen die een dergelijke realiteit beschrijven, allemaal bezig zijn met het produceren van onzin."

Omdat de metafysicus zal zeggen dat zijn beweringen niettemin toch gebaseerd zijn op zijn bijzondere zintuigen, en dat hij begiftigd is met een intellectuele antenne die hem feiten aanreikt buiten de zintuiglijke ervaring om, daarom is een andere tegenwerping nodig. En Ayer verschaft die in de vorm van het verificatieprincipe.

Je hoeft – volgens Ayer – alleen maar te testen of een uitspraak over een feit gaat en aan te geven hoe je die waarneming kunt verifiëren, dat is: aangeven onder welke voorwaarden je kunt testen of de uitspraak waar of onwaar is. In alle andere gevallen gaat het om een uitspraak die voor de spreker mogelijk emotioneel van belang is, maar die geen betekenis kan dragen.

Kun je alles verifiëren?

Er zijn uitspraken die we niet kunnen verifiëren, ook al zouden we dat willen; gewoon omdat we de praktische middelen daarvoor missen. Ayer noemt de uitspraak over de achterkant van de maan waar zich rotsen zouden bevinden... (hij neemt dit voorbeeld over van zijn leermeester Friedrich Albert Moritz Schlick (1882 – 1936)). Dit noemt Ayer een 'principeel verifieerbare uitspraak'. Ten tijde van het schrijven van *Language, Truth and Logic* was er nog geen raket die deze observatie kon bevestigen. Toch is deze observatie theoretisch voorstelbaar.

Maar een zin als "Het Absolute treedt in evolutie en vooruitgang, maar is er zelf niet toe in staat" (Ayer leent deze uitspraak uit *Appearance and Reality* van F.H. Bradley), voert Ayer aan als metafysische uitspraak die niet eens principeel geverifieerd kan worden, wat het tot een betekenisloze uitspraak maakt.

Niet te streng

Sommige (strengere) logisch positivisten verwerpen alle proposities die niet volledig geverifieerd kunnen worden, zoals 'alle mensen zijn sterfelijk' en 'lichamen zetten uit bij verhitting'... omdat hun waarheid niet vastgesteld kan worden met een eindig aantal observaties. Deze strenge positivisten noemden zulke proposities betekenisloze onzin, maar wel belangrijke betekenisloze onzin.

Ayer neemt hierin stelling (later in 1976 zal hij zeggen dat hij veel van hiervan als jeugdzonden wil nuanceren): “Geen enkele uitspraak, behalve een tautologie, is meer dan een waarschijnlijke hypothese. [...] Een hypothese kan noch definitief worden weerlegd noch definitief worden geverifieerd. Want als we het optreden van bepaalde waarnemingen als bewijs beschouwen dat een bepaalde hypothese onjuist is, dan veronderstellen we het bestaan van bepaalde voorwaarden. En hoewel het uiterst onwaarschijnlijk kan zijn dat deze veronderstelling onjuist is, is deze niet logisch onmogelijk.”

Zwakke verificatie

Daarom valt Ayer terug op de zwakke verificatie. Hij vraagt niet: “Zouden waarnemingen de waarheid of onwaarheid van de uitspraak logisch zeker maken?”, maar hij vraagt: “Zijn er waarnemingen die relevant zijn voor het bepalen van de waarheid of onwaarheid van de betreffende uitspraak?” En alleen als deze laatste vraag negatief beantwoord moet worden, is uitspraak in kwestie onzinnig.

Uit het feit dat we toevallig een enkel woord gebruiken om naar een ding te verwijzen, en dat dat woord het grammaticale onderwerp van een zin is waarmee we verwijzen naar een ding, daaruit volgt nog niet dat dat ding bestaat. De metafysicus ziet dit niet, want hij wordt misleid door een oppervlakkig grammaticaal kenmerk van de taal.

Taal is niet eenduidig. Wittgenstein gaf al aan dat taal eigenlijk niet geschikt is om de werkelijkheid te beschrijven. Mede daarom vindt Ayer dat woorden die verschillende betekenissen of gevoelswaarden hebben, een ‘gebruiksdefinitie’ moeten krijgen: wat betekenen ze nu precies in het gebruik? Anders ontstaat er verwarring en uiteindelijk betekenisloze onzin.

Obscure poëzie

“Veel filosofische systemen zijn als de bijbel, meesterwerken van poëzie, overvloedig in afbeeldingen die onze verbeelding stimuleren, maar verstoken van de kracht van verduidelijking die voortkomt uit wetenschappelijke uitleg.” Dit stelt Hans Reichenbach in *The Rise of Scientific Philosophy* (Reichenbach, 1951). Ook Ayer legt de link tussen metafysica en poëzie: “Onder degenen die erkennen dat wijsbegeerte als een echte tak van kennis moet worden beschouwd [...] is het mode om over de metafysicus te spreken als een soort misplaatste dichter.”

De opvatting dat de metafysicus tot de dichters moet worden gerekend, lijkt te berusten op de veronderstelling dat beiden onzin praten. Maar, stelt Ayer, deze veronderstelling is onjuist. In de overgrote meerderheid hebben de zinnen van dichters wel degelijk een letterlijke betekenis. Het verschil tussen wetenschappelijke taal en emotionele taal zit hem niet in zinnen die geen emotie kunnen opwekken, en zinnen zonder betekenis; nee, de wetenschapper houdt zich primair bezig met het formuleren van en zoeken naar ware uitspraken, de dichter is bezig met het creëren van een kunstwerk .

De metafysicus daarentegen is niet van plan onzin te schrijven. Hij vervalt erin doordat hij wordt misleid door de grammatica of door redeneerfouten, die leiden tot de opvatting dat de waarneembare wereld onwerkelijk is.

Bronnen

Ayer, A.J., 1967. *Language, Truth and Logic*, 17th ed. Victor Gollancz Ltd, London.

Magee, B., 1976. *A. J. Ayer on Logical Positivism and Its Legacy*.

Quine, W.V.O., 1966. *The Ways of Paradox and other essays*, 1977th ed. Harvard University Press, Cambridge (Massachusetts), London.

Reichenbach, R., 1951. *The Rise of Scientific Philosophy*, 4th ed. University of California Press, Los Angeles.

Wittgenstein, L., 1921. *Tractatus Logico-Philosophicus*. Routledge.